

УДК 343.9

НЕДЕРЖАВНІ СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Соломяна А.В., аспірант
кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет

У статті розглянуто загальне поняття суб'єктів запобігання злочинності та поділ їх на групи, подані у наукових працях, присвячених питанням запобігання злочинності. Запропоновано поняття недержавних суб'єктів запобігання злочинності. Обґрунтовано доцільність здійснення поділу суб'єктів запобіжної діяльності та подано класифікацію недержавних суб'єктів запобігання злочинності.

Ключові слова: суб'єкти запобігання злочинності, недержавні суб'єкти запобігання злочинності, класифікація недержавних суб'єктів, недержавний сектор, інститути громадянського суспільства.

В статье рассмотрены общее понятие субъектов предупреждения преступности и разделение их на группы, представленные в научных трудах, посвященных вопросам предотвращения преступности. Предложено понятие негосударственных субъектов предупреждения преступности. Обоснована целесообразность осуществления разделения субъектов предупредительной деятельности и представлена классификация негосударственных субъектов предупреждения преступности.

Ключевые слова: субъекты предупреждения преступности, негосударственные субъекты предупреждения преступности, классификация негосударственных субъектов, негосударственный сектор, институты гражданского общества.

Solomiana A.V. THE NON-GOVERNMENTAL ACTORS CRIME PREVENTION: DEFINITION AND CLASSIFICATION

The article deals with the general definition of crime prevention subjects and their division into groups, presented in scientific works devoted to issues of crime prevention. The definition of non-state actors of crime prevention is proposed. The expediency of separation of the subjects of preventive activity and the classification of non-state actors of crime prevention is presented.

Key words: subjects of crime prevention, non-state actors of crime prevention, classification of non-state actors, non-state sector, civil society institutions.

Постановка проблеми. Становлення демократичного розвитку сучасної Української держави передбачає розширення усталеного кола суб'єктів запобігання злочинності, надання широкого спектра повноважень суб'єктам недержавного сектора, громадянському суспільству. Дана проблематика викликає інтерес не лише у наукових кримінологічних колах, а й у практичних співробітників правоохоронних органів, зацікавлених у пошуку нових ефективних шляхів взаємодії із громадськістю; законодавчих інституцій, головним завданням яких є створення правової основи діяльності недержавного сектора; громадських активістів, права та обов'язки яких, у зв'язку із реформуванням цього напрямку, набувають нових форм. Послідовне становлення демократичних цінностей у нашій державі забезпечує зростання активності громадянського суспільства, вихід його на новий рівень, що, у свою чергу, має знаходити своє відображення у діяльності державних законодавчих органів, спрямованій на запобігання злочинності. Саме тому необхідно виробити чітке розуміння змісту поняття недержавних суб'єктів та конкретизувати його.

Розширення кола суб'єктів дозволяє розглядати питання запобігання на рівні соціальних завдань, що мають вирішуватися спільними зусиллями державних та недержавних, громадських інституцій. Такий розподіл функцій та їх координування головним чином допоможуть подолати проблеми дефіциту громадської довіри до державних запобіжних

органів та уже звичну відмовку державних суб'єктів щодо відсутності належного фінансування, що не дозволяє якісно виконувати усі запобіжні заходи. Залучення недержавного сектора не призводить до надмірних видатків державного бюджету, а тому є економічно набагато доцільнішим, ніж розширення державної правоохоронної системи. Звідси і випливає актуальність здійснення класифікації недержавних суб'єктів запобігання злочинності та розкриття змісту самого поняття таких суб'єктів для прозорості регламентації діяльності, системної взаємодії і функціонального наповнення діяльності недержавних суб'єктів поруч із державними.

Ступінь розробленості проблеми. Майже усі вчені, до кола наукових інтересів яких входить теорія запобігання злочинності, так чи інакше, розглядали питання суб'єктів запобігання. До прикладу, теоретичними і практичними проблемами суб'єктів запобігання злочинності, у т. ч. окремими аспектами недержавних суб'єктів, займалися такі зарубіжні та вітчизняні дослідники, як: Г.А. Аванесов, Ю.В. Александров, О.Б. Андреева, А.М. Бандурка, В.М. Бурлаков, П.М. Бузало, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, В.С. Іванова, П.М. Кобець, С.Г. Кулик, О.М. Литвинов, В.В. Лунєєв, А.В. Михайлова та ін. Більшість наукових робіт містить загальну характеристику системи запобігання злочинності, у розрізі якої розглядається питання суб'єктів, що здійснюють

таку діяльність. Професор А.І. Долгова вказувала, що запобігання злочинності складає багаторівневу систему заходів, що здійснюються різними суб'єктами, включно із недержавними структурами [1, с. 439]. В.В. Лунєєв під запобіганням злочинності розуміє сукупність різноманітних взаємопов'язаних між собою заходів, що здійснюються правоохоронними та іншими державними органами, а також громадськими організаціями, окремими громадянами, та спрямовані на запобігання кримінально караних діянь у сім'ї, школах, громадських місцях, на виробництві, у місті, області, державі і мінімізацію причин, що породжують злочинність [2, с. 925–926]. Поряд із державними органами завжди вказуються і недержавні, громадські. Окремо дослідниками розглядається визначення суб'єктів запобігання злочинності в цілому, а також здійснюється поділ усіх суб'єктів запобігання злочинності на спеціалізовані та неспеціалізовані, у складі яких є і недержавні.

Особливої уваги заслуговують дослідження ролі окремих недержавних суб'єктів у запобіганні злочинності. У цьому аспекті варто виділити праці Л.М. Баликоевої, О.С. Білоусова, К.Л. Бугайчука, І.О. Грицай, М.В. Лотоцького, М.М. Мотуз, А.М. Тесліцького, В.Г. Фатхутдінова та ряду інших науковців, які займаються питаннями недержавних суб'єктів у забезпеченні громадської безпеки, засобів масової інформації, адвокатури, детективних та охоронних організацій як недержавних суб'єктів запобігання злочинності, неурядових правозахисних організацій та інших інститутів громадянського суспільства, окремих суб'єктів громадянської ініціативи запобігання злочинності.

Проте, незважаючи на достатньо ґрунтовне вивчення питання суб'єктів запобігання, значну кількість наукових праць, присвячених даній проблематиці, детальна регламентація сутності недержавних суб'єктів, їх класифікація, вивчення особливостей запобіжної діяльності недержавного сектора потребують подальшого з'ясування та уточнення.

Метою даного дослідження є визначення поняття недержавних суб'єктів запобігання злочинності, їх класифікація, дослідження актуальності поділу їх на класифікаційні групи. Задля цього потрібно дослідити категорію суб'єктів у системі запобігання злочинності та виділити ряд ознак, за якими недержавні суб'єкти складають окремий сектор; класифікувати недержавні суб'єкти запобігання злочинності з огляду на різноманітність сфер їх діяльності та взаємодію із державними органами.

Виклад основного матеріалу. Поняття суб'єкта достатньо добре визначене у словниках та літературі. Під суб'єктом розуміють особу, групу осіб, організацію і т. ін. як носіїв певних прав і обов'язків (функціональних прав), яким належить активна роль у певному процесі [3, с. 814]; володіння певною компетенцією щодо участі у запобіжній діяльності [4, с. 264]. Таке визначення, безумовно, є вихідним для побудови поняття недержавних суб'єктів запобігання злочинності.

У монографії А.М. Бандурки і Л.М. Давиденка суб'єктами запобігання злочинності

є органи, організації, посадові особи і громадяни, які постійно або тимчасово беруть участь у запобіганні злочинності [5, с. 100]. Дана дефініція досить лаконічна, але від того не менш влучна. Автори не обмежують коло суб'єктів, а також вводять темпоральну ознаку для їх класифікації.

Провідний український кримінолог В.В. Голіна пропонує дещо ширше визначення суб'єкта. На його думку, суб'єкт – це державний орган, громадська організація, приватна установа, соціальна група, службова особа чи громадянин, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях злочинної поведінки, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність. Описуючи систему суб'єктів запобігання злочинності, автор визначає її як сукупність з'єднаних спільною метою суб'єктів, які у взаємозв'язку та з узгодженням у часі і просторі здійснюють свої повноваження; дану систему складають юридичні і фізичні особи, які внаслідок своїх повноважень, соціального статусу або громадського обов'язку виконують таку роботу [6, с. 150–151]. Таке розуміння видається найбільш вдалим для розкриття сутності і змісту недержавних суб'єктів запобігання злочинності, враховуючи ознаки функцій, які вони виконують у запобіжній діяльності, та причин, із яких вони її здійснюють.

У І.М. Даньшина схоже визначення суб'єктів запобігання злочинності – державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність. Таким чином, визначено основні ознаки суб'єктів запобігання злочинності, які відрізняють їх від інших суб'єктів: цілеспрямоване здійснення діяльності щодо запобігання злочинності; координаційний та субординаційний зв'язок із іншими суб'єктами запобігання злочинності; побудова своєї поведінки відповідно до команд «керівного механізму» системи; вибір поведінки залежно від стану об'єкта запобіжного впливу [7, с. 104, 105]. Дані ознаки притаманні як державним, так і недержавним суб'єктам запобіжної діяльності. Звісно, з урахуванням особливостей кожного з секторів.

Також для визначення поняття недержавних суб'єктів запобігання злочинності слушною є пропозиція А.П. Закалюка, який зазначав, що суб'єктами діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявом можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення. Інші заходи, зокрема забезпечуючі (навчання, видання літератури, підготовка рекомендацій, фінансування тощо),

не дають функціональних підстав поширювати на їхніх виконавців термін «суб'єкт запобігання злочинності та злочинним проявам» [8, с. 346]. Звичайно, що такі забезпечуючі заходи можуть здійснюватися недержавними суб'єктами, але паралельно із запобіжною діяльністю (або як основною, або побічною). Та, все ж таки, як і стосовно інших суб'єктів запобігання злочинності, визначальним для віднесення їх до кола останніх є не наявність у них наданих правових повноважень, а їхні моральні міркування та реальні, тобто функціональні, можливості здійснювати зазначену діяльність [8, с. 358].

Враховуючи наведені підходи та ознаки, які повинні бути притаманні усім суб'єктам запобіжної діяльності, пропонуємо визначення поняття недержавних суб'єктів, що відображає сутність діяльності останніх.

Отже, недержавні суб'єкти запобігання злочинності – це окремі особи, група осіб, організація, громадське об'єднання, фонд – носії функціональних прав і обов'язків, які несуть визначену законодавством відповідальність, створені окремо від держави та безпосередньо не підпорядковані державним органам, які постійно або тимчасово, з метою отримання прибутку або без такої, внаслідок своїх повноважень, делегованих доручень, соціального статусу або громадського обов'язку спрямовують свою діяльність на: виявлення та сигналізування про криміногенні фактори; здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення запобіжної діяльності; розробку та реалізацію заходів із реагування, запобігання, обмеження, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів самостійно та/або у взаємодії із державними суб'єктами запобігання злочинності.

Що ж до поділу недержавних суб'єктів на класифікаційні групи, то більшість науковців включає їх до загальної класифікації суб'єктів запобігання злочинності, надаючи перелік недержавних, але не відокремлюючи їх.

В.В. Голіна наводить свій перелік суб'єктів запобігання злочинності, серед яких можна виділити такі недержавні: культурно-виховні, навчальні заклади, адміністрації установ, підприємств, фірм, трудові колективи, громадські організації і товариства, охоронні та приватні розшукові установи, сім'ю, громадян [6, с. 151].

П.Н. Кобець визначає суб'єктів запобігання злочинності через їх поділ на: суб'єкти загального запобігання – усі інститути громадянського суспільства; спеціального запобігання – недержавні спеціалізовані і неспеціалізовані інститути [9, с. 108]. Така класифікація є недостатньою для повного розкриття змісту недержавних суб'єктів і потребує подальшої конкретизації.

Ряд дослідників, визначаючи поняття запобігання злочинності та суб'єктів, що його здійснюють, окремо не виділяють групу недержавних суб'єктів, але вказують на рівні із державою та її органами окремих громадян (через виховання в сім'ї або участь у громадських організаціях) [10, с. 80; 11, с. 63], громадські організації та громадських активістів [12, с. 116, 118]. Такий підхід, хоча і не охо-

плює усіх недержавних суб'єктів, дає простір для більш конкретного вивчення участі у запобіжній діяльності окремих недержавних суб'єктів та їх класифікації.

А.І. Долгова розглядала суб'єкти запобігання як усе суспільство через усі його інститути (партії, громадські організації, фонди та ін.), державу і її органи, фізичні та юридичні особи. Також включала не тільки громадян, а й усіх осіб, зацікавлених у зміцненні правопорядку [1, с. 439]. Наведений підхід дає змогу розглядати участь недержавних суб'єктів у запобіганні злочинності значно ширше, ніж через обмеження запобіжної діяльності недержавного сектора допомогою державним органам та установам.

Вона розподіляла усіх суб'єктів на спеціалізовані і неспеціалізовані. До громадських спеціалізованих суб'єктів вчена віднесла добровільні народні дружини, різноманітні громадські ради профілактики, відомчі і приватні служби безпеки, суб'єкти, що займаються охоронною і детективною діяльністю, також спеціальні видання, редакції засобів масової інформації. До неспеціалізованих – усі інші організації, юридичних та фізичних осіб, засоби масової інформації, що беруть участь у запобіганні злочинності в процесі реалізації своїх загальних повноважень, прав та обов'язків; тут і окремі особи, сім'я, трудові колективи, сусідства тощо [1, с. 441–442]. Також розглядалася роль кримінолога як суб'єкта загального соціального та спеціального запобігання злочинності (збір інформації, консультативна робота, проведення експертиз, розробка рекомендацій, законодавчих ініціатив тощо) [1, с. 446, 452]. Дослідниця навела досить великий перелік недержавних суб'єктів запобігання злочинності. Однак поділ усього масиву суб'єктів тільки за функціональною ознакою вбачається недостатнім для розуміння змісту і ролі недержавного сектора запобігання. Велика частка кримінологів також класифікує недержавні суб'єкти запобігання злочинності на спеціалізовані та неспеціалізовані [13, с. 138; 14, с. 314].

Ю.Ф. Іванов поділяє суб'єкти за місцем у державній і суспільній системі таким чином: державні; неурядові (недержавні), зокрема комерційні чи некомерційні структури, громадські об'єднання та спеціалізовані формування; громадяни [15, с. 91]. За даного підходу громадяни займають своє окреме місце, хоча більшість дослідників відносить дану категорію до недержавного сектора.

О.М. Джужа серед спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинності називає деякі спеціалізовані громадські об'єднання (формування), організації недержавних форм власності, що надають охоронні послуги. До неспеціалізованих зараховує суб'єкти господарювання, установи культури та спорту, засоби масової інформації та інші органи, які беруть участь у різних сферах життєдіяльності суспільства. До числа частково спеціалізованих (напівспеціалізованих) суб'єктів запобігання, на думку вченого, належать установи соціального обслуговування, освіти, охорони здоров'я, деякі контролюючі органи [4, с. 64–65]. За даного підходу можна виокремити три

групи: неспеціалізованих, напівспеціалізованих та спеціалізованих суб'єктів запобігання. Хоча така більш регламентована класифікація недержавних суб'єктів запобігання розширює можливості подальшої розробки рекомендацій, але за такого підходу є ризик втратити конкретність ознак, за якими суб'єктів слід відносити до тієї чи іншої групи.

Також до лав суб'єктів запобігання злочинності включають місцеві органи влади й управління на своїй території, комітети, комісії, ради з профілактики правопорушень, навчальні заклади, органи й установи охорони здоров'я, підприємства, установи, організації, їхні трудові колективи [14, с. 314–316], адвокатуру, юрисконсультів, органи громадської і культурно-виховної роботи, засоби масової інформації, релігійні організації, громадські організації (профспілкові організації, ДНД, громадські пункти охорони порядку, товариські суди, ради профілактики, ради наставників), трудові колективи (колективи підприємств, установ, організацій), сім'ю, окремих громадян (шефи, начальники, члени ДНД) [16, с. 74]. Для ефективності запобіжної злагодженої діяльності та взаємодії такий великий масив різноманітних недержавних суб'єктів потрібно класифікувати на окремі групи.

Важливе теоретичне і практичне значення має класифікація суб'єктів за характером функціональних обов'язків, які вони виконують у сфері запобігання злочинності:

1) суб'єкти, що визначають основні напрямки, завдання, форми та методи запобігання злочинності в державі;

2) суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинності;

3) суб'єкти, що виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них;

4) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи з усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, у т. ч. із корекції особистісних деформацій та усунення обставин, які їх сформували [5, с. 100].

Такі класифікаційні групи можна застосовувати як до державних, так і до недержавних суб'єктів запобігання злочинності, але з урахуванням специфіки функціональних можливостей недержавного сектора.

Поділяючи усіх суб'єктів запобігання за функціональною ознакою на три групи, А.П. Закалюк вказував також і недержавних суб'єктів, що входять до названих груп. Першу групу складають органи та організації, які керують запобіжною діяльністю, організовують її, створюють систему управління нею (органи місцевого самоврядування). Друга група – органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності віднесено або має бути віднесено до основних завдань та функцій (спеціалізовані громадські організації). Третя група – органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади

освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, в т. ч. і недержавні, адміністрація підприємств, установ, організації тощо).

В основу такого поділу суб'єктів автор покладав функціональну ознаку, реальний вплив виконуваних функцій та відповідних їм видів діяльності на усунення, нейтралізацію детермінантів злочинності та злочинних проявів. Також А.П. Закалюк наголошував на важливості забезпечення дотримання загальних принципів та правил класифікації, передусім її однопорядковості, проведення за єдиною підставою тощо [8, с. 346]. Наявність передбачених правових повноважень щодо запобіжної діяльності за нинішніх умов вчений вважав ненадійною підставою для виокремлення суб'єктів запобігання злочинності. Більш повно охоплює коло останніх реальне здійснення ними запобіжної функції, тобто функціональна підстава їхнього виділення та класифікації [8, с. 347].

У науковій роботі В.С. Іванової описується класифікація за ознакою тої ролі, яку відіграють недержавні суб'єкти запобіжної діяльності у її здійсненні. З урахуванням цього серед недержавних запобіжних суб'єктів виділяють групу тих, які забезпечують належне здійснення: 1) пізнавальної, слідчої і судової функції з кримінальних справ; 2) оперативно-розшукової функції; 3) судової функції у сфері цивільного судочинства; 4) адміністративно-правової функції. Однак, найбільш прийнятною для дослідження В.С. Іванова визначає класифікацію усіх недержавних суб'єктів запобіжної діяльності на такі, які діють на громадській (державно-громадській) і комерційній основі. У рамках першої групи розглядаються суб'єкти, які діють на некомерційній основі. До них вчена відносить: позаштатних співробітників поліції; громадських помічників правоохоронних органів; добровільні народні дружини; громадські формування правоохоронного напрямку (громадські пункти охорони порядку і козацькі формування) [17, с. 43]. Певні завдання у сфері спеціально-кримінологічного запобігання вирішують також вуличні, квартальні, домові комітети, батьківські ради шкіл, піклувальні, благодійні організації; не тільки державні, а й діючі на громадській основі медико-психологічні, соціальні, кризові центри, сімейні дитячі будинки та ін. [17, с. 55].

Узагальнюючи розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, для детальнішої регламентації діяльності та розуміння суті недержавних суб'єктів запобігання злочинності доцільно провести їх класифікацію за такими групами:

– за територією діяльності виділяють: міжнародні суб'єкти, різні за рівнем (глобальні, регіональні, двосторонні); національні суб'єкти.

– за способом створення: створені за державною ініціативою; на виконання рекомендацій міжнародних стандартів; добровільне громадське об'єднання; об'єднання за спільними інтересами працівників, сусідів тощо; створені за підприємницької ініціативи окремої особи; вияв громадського обов'язку окремої особи.

– за формою фінансування: із державними субвенціями; із іноземними інвестиціями; із донорською фінансовою підтримкою міжнародних фондів; за фінансової підтримки місцевих громад; із добровільними членськими внесками громадян та благодійних національних фондів.

– за прибутковістю: прибуткові, комерційні організації; неприбуткові, громадські, благодійні утворення.

– за часом діяльності: постійно діючі; тимчасові, факультативні.

– за функціональністю: спрямовані на сприяння виконання правоохоронних завдань державних органів; мають власні заплановані запобіжні завдання; запобігання злочинності як факультативне завдання; завдяки виконанню робочих завдань здійснюється ще й запобіжний вплив.

– за сферою впливу, діяльності: вплив на окремі прояви антисуспільної поведінки; вплив на окремі злочинні діяння; здійснення контролю за певною групою ризикованих суб'єктів (наприклад, місцями несвободи); здійснення загальносоціального превентивного впливу.

– за способом реагування на виявлені результати запобіжної діяльності: самостійно діючі, здійснюють самостійне реагування; посередники, такі, що передають отриману інформацію до державних органів; змішаного типу.

Висновки. Отже, підводячи підсумки проведеного аналізу наукових підходів до визначення місця недержавних суб'єктів запобігання злочинності та їх класифікації, можна зробити такі висновки. Для глибокого та змістовного вивчення запобіжної діяльності недержавних суб'єктів вихідним повинно стати таке їх визначення: недержавні суб'єкти запобігання злочинності – це окрема особа, група осіб, організація, громадське об'єднання, фонд – носії функціональних прав і обов'язків, які несуть визначену законодавством відповідальність, створені окремо від держави та безпосередньо не підпорядковані державним органам, які постійно або тимчасово, з метою отримання прибутку або без такої, внаслідок своїх повноважень, делегованих доручень, соціального статусу або громадського обов'язку спрямовують свою діяльність на: виявлення та сигналізування про криміногенні фактори; здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення запобіжної діяльності; розробку та реалізацію заходів із реагування, запобігання, обмеження, послаблення або нейтралізації криміногенних факторів самостійно та/або у взаємодії із державними суб'єктами запобігання злочинності.

Поділ суб'єктів на певні групи, їх класифікація необхідні задля таких позитивних кроків:

– прозоре, чітке розуміння суті недержавних суб'єктів запобігання злочинності, тобто хто є хто;

– розмежування за здійснюваними функціями та ініціатором створення суб'єкта передбачає створення концепції діяльності та взаємодії недержавних суб'єктів запобігання злочинності між собою та із державними суб'єктами;

– надання відповідних цілеспрямованих рекомендацій конкретним суб'єктам, приведення їх діяльності до міжнародних стандартів;

– встановлення системної взаємодії між державними та недержавними суб'єктами запобігання злочинності.

Подальші дослідження запропонованої проблематики повинні бути пов'язані із обґрунтуванням пропозицій щодо розробки стратегії діяльності недержавних суб'єктів, наданням відповідних рекомендацій щодо взаємодії їх між собою та із державними органами з урахуванням поданих визначення та класифікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Долгова А.И. Криминология: учебник. Москва: Норма, 2005. 912 с.
2. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учебник в 2 т. Москва: Юрайт, 2011. Т. 1: Общая часть. 1003 с.
3. Словник української мови в 11 т. Т. 9, 1978. С. 814. URL: <http://sum.in.ua/s/sub.jekt>.
4. Джужа О.М. Криминологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна криминологія): посібник. Київ: НАВС, 2013. 620 с.
5. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
6. Голина В.В., Головкин Б.М. Криминология: підручник. Харків: Право, 2014. 440 с.
7. Данышин І.М. Криминологія. Загальна та особлива частини: підручник. Харків: Право, 2003. 352 с.
8. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн.: Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. 424 с.
9. Кобец П.Н. О субъектах предупреждения преступности. Международный научный журнал «Символ науки». 2015. № 9. С. 107–108.
10. Курганов С.И. Криминология: учеб. пособ. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 183 с.
11. Джужа О.М. Криминологія: навч. посіб. Київ: Атіка, 2010. 312 с.
12. Бурлаков В.Н., Кропачов Н.М. Криминология: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Питер, 2013. 304 с.
13. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминология: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 296 с.
14. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г., Шеремет О.С. Криминологія. Загальна частина. Альбом схем. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
15. Иванов Ю.Ф. Криминология: посібник. Київ: Вид. Паливода А.В., 2013. 160 с.
16. Бузало П.М., Денисов С.Ф., Кириченко О.В. Криминологія: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2007. 192 с.
17. Иванова В.С. Предупреждение преступлений негосударственными субъектами в России: дисс. ... канд. юрид. наук. Рязань, 2008. 226 с.